

עורי צפון ובואי תימן

עורי צפון ובואי תימן

א.

לפני חמישים שנה, כשהיינו מתי מעט בארצנו, בימים שבהם זכו היהודים לסיים בגופם את הגלות הארוכה, חנה ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו. איבה וניכור היו מנת חלקן של קבוצות העולים השונות ואם ראית עולה מעדה אחת מקרב אליו עולה בן עדה אחרת, בידוע שלא עשה כן אלא לצורך עצמו. אף על פי שכולנו בני אב אחד אנחנו, לא דבקה בנו די הצורך מידת הרחמנות, או מוטב גדון לזכות ונאמר: ביישנות יתרה שהייתה בנו היא שמנעה מאיתנו לגמול חסד אלה לאלה. וכך הנחנו מחיצות המבדילות בין ישראל לישראל ובין ישראל לאביהם שבשמים.

עורי צפון

עורי צפון ובואי תימן

ובואי תימן

באותם הימים, בדרכו חזרה מן השדה, פגש עלם בן עדות המזרח בעלמה מבנות אשכנז.
שאלה אותו: "איך מגיעים לרחוב פלוני?"
הסביר לה.

כיוון שראה בפניה שאינה מבינה, נתלווה אליה. בתחילה הלכו מהר ודיברו מעט, אחר כך דיברו הרבה והלכו לאט ואף משהגיעו למחוז חפצה נתעכבו שעה ארוכה בשיחה. חשבו מחשבות של קודש ודיברו דיבורים של חול, ולא הלכו איש לדרכו עד שנדברו להיוועד למחרת. גם מחר קבעו למחר, ואחרי מחר למחר, עד שמחר רודף מחר והופך לשבוע, ושבועות לחודשים, וגם דיבורי החולין הפכו לדיבורים של קדושה, ודיבורים של קדושה לדיבורים של קידושין.
ומפני מה שניהם, שחשו כבר אחרי כמה ימים שבת פלוני לפלוני, עסקו באותו עניין רק אחרי כמה חודשים? אלא שפחדו מאביו של פלוני ומאמה של בת פלוני. אך האהבה מקלקלת את שורת הפחד, ואחרי חמישה חודשים מאז הליכתם המשותפת הראשונה, הלכו איש לביתו לספר לבני משפחתם את אשר על לבם. גם הפעם הלכו בקצב הפוך מקצבו של הלב.
משנכנס העלם לבית הוריו, מיד הרגישו בו דבר ואמרו לו: "דבר".

אמר להם: "יום חם היום".

אמרו לו: "שתה".

בירך בכוונה ושתה מה שהותירו בכוס ידיו הרועדות. כך היה שותה ובוהה לסירוגין.

אמרו לו הוריו: "במה אתה מהרהר?"

אמר להם: "קשה העבודה בשדה".

אמרו לו: "לא כך אמר דוד המלך 'יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך'?"

אמר להם: "ומה אמר אחר כך, 'בניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך', ומשלא נתקיים בי זה, אף זה לא נתקיים בי".

אמרה לו אמו: "אם אישה אין, בנים מניין?"

אמר לה: "אישה יש, חופה אין".

אמרו לו: "אין אישה בלא חופה".

אמר להם: "על כך הייתי מהרהר".

קם אביו והלך אל המרתף להוציא את היין המשומר שם מבריתו של העלם. מזגו לכוסיות קטנות, קרא בנעימה ירושלמית "בן חכם ישמח אב" ושתו יחד.

"ועכשיו, ספר לנו מי הנערה", אמרו.
אמר להם: "נערה טובה יפת עיניים, נושאת חן וחסד בעיני כל רואיה".
אמרו לו: "מה שמה?"
אמר: "פלונית".
"ובת מי היא, מה משפחתה?"
אמר להם: "אל תיתנו עיניכם במשפחה".
אמרו לו: "אף על פי כן".
סיפר להם.

הניח האב את כוסית היין על השולחן, הניחה האם כפות ידיה על ראשה המורכן, הוציאה מטפחת והחלה מתייפחת.

קרא אביו: "ובן כסיל תוגת אמו".
אמר להם הבן: "וכל כך למה?"
אמר אביו: "וגר זאב עם כבש!?"

אמר הבן: "הלא כולנו יהודים, כבשה אחת בין שבעים זאבים".
אמר אביו: "אין כל הכבשים שווים, יש שצמרם כהה, ויש שצמרם בהיר. וכשם שפרצופינו שונים, כך מנהגינו שונים. אנו מתפללים בנוסח שלנו והם בנוסח שלהם. לנו בתי כנסיות משלנו, ישובים בו איש אל מול אחיו, ואצלם פניהם לכיוון אחד. אנו מנשקים ידי חכמינו, והם - אפילו ספרי תורה מנשקים ביד. אנו מקבלים כל אורח הבא לבית הכנסת בפנים של רוחב לב ובתה עם נענע, והם מקבלים את אורחיהם בפנים של קרירות השכל ובנענוע ראש.

אפילו בתפילת נעילה, כשאנו שרים מחדוות הדין, הם בוכים מאימת הדין. אנו אוחזים בדבקות במסורת אבותינו והם פוסחים על שתי הסעיפים, נעים ונדים מן התורה להשכלה, ובידוע שכל אדם מבנינו שהלך אל מושביהם וקיבוציהם קיצץ בנטיעות ומרד באבינו שבשמים".

אמר להם: "ממשפחה דתית היא".

אמרו לו: "ודתיהם שונות, ולעולם לא יקבלוך כשווה בין שווים".

אמר להם: "תנו עיניכם בעושר, שממשפחת עשירים היא".

אמרו לו: "על כך ודאי נצטער, שהם עשירים ואנו עניים, ובידוע שהעני חשוב כמת אצל העשיר. אין העשיר צריך לעני באמת, אלא כדי לתת לו כמה פרוטות, כי לא די לו, לעשיר, בהנאות העולם

הזה, מבקש הוא ליטול חלקו גם לעולם הבא".

רצה לומר להם עוד דבר, וכיוון שראה את בכי אמו מתגבר ואת פני אביו מתלהטות, פרש והלך אצלה. לא אצלה ממש הלך, כי אל ביתה מעולם לא קרב, אך הגיע אל המקום שנפגשו בו תמיד ובו נדברו להיפגש גם הפעם, איש איש עם מאורעות השיחה עם הוריו.

ישב לו העלם על אבן והסתכל סביב. ראה את השמש שאך לפני כמה שעות עלתה במזרח וסילקה את החושך והקור, ועתה כבר נושקת לים ומותירה את העולם בבדידות עצובה.

מי יתקע לנו כפו שתשוב להאיר גם מחר? אולי ינעם לה בצדו האחר של הכדור ותישאר שם לעולם? ראה שהשמש נעלמת לגמרי ונצבט לבו. התחיל מהלך אנה ואנה, מייחל לבואה של נערתו, כיסוי משמשים מקלט זעיר לאצבעותיו הקרות.

הניח לחמה ונטפל אל הלבנה מחמת צערו, אמר לה: "ראי מה עשית, אילו לא היית רוצה למלוך בעולם יחידית, לא היה ממעט אותך הקב"ה כל כך, ולא היה שורר כאן החושך הזה. מפני חטאיך תלויים אנחנו בחסדי החמה".

הרגיש בלבנה שהיא מצטערת ובושה מפניו והניחה לנפשה. הוסיף לילך אנה ואנה, עד שראה בזווית עינו את האבן שעליה ישב קודם, ממתינה לו באותו מקום ובאותה צורה. הכיר לה טובה ששמרה לו אמונים ורצה לישב עליה שוב, אבל משהבחין שנחש כרוך עליה, הפנה לה עורף והחל פוסע לכיוון ביתו. הפטיר בכניסתו שלום שאין בו מן השלום כלל, שמח שאין עונה ונעצב על שזו שמחתו היחידה היום.

כך נרדם מתוך צערו.

למחרת השכים קום. הלך לראות אם עדיין כרוך הנחש על האבן, והשמש שלחה קווי אור ראשונים ללוותו בדרכו. בהליכתו הרהר במה שאירע את נערתו בביתה, האם נזפו בה הוריה כשם שנזפו בו הוריו לבסוף, או שמא שמחו בשמחת בתם כפי שנהגו בו הוריו בתחילה. היה הולך ומהרהר, ולא ידע במה חפץ הוא יותר, האם מוטב לו שגם הוריה יבקשו לשלוח יד באהבתם, או שמא מבכר הוא כי הוריה ישמחו בו, וייוותרו הוריו שלו לבדם מבקשי רעתם. כיוון שבין כך ובין כך אין הדבר תלוי בו כלל, החיש צעדיו אל נערתו.

משהגיע למקום שנראית האבן בו למרחוק, הבחין בה. כרוכה הייתה על האבן במקום שבו התפתל אמש הנחש. כשהתקרב ראה שיִשְׁנָה היא. העיר אותה וראה שענינה אדומות, ספק מדמעות ספק מחוסר שינה, קרוב לוודאי משניהם. הכיר בה שאת שאירע לו אירע אף לה.

סיפר הוא תחילה את קורותיו מאמש. משהזכיר את אשר אמר לו אביו בעניין העשירים והעניים. צחקה היא ואמרה: "אמור לו, לאבך, שיחדל לדאוג. בְּנו יישאר אדם פשוט. אבי הבטיחני נאמנה כי כאשר נתחתן, ידירנו הנאה מכל נכסיו. מיד הזכרתי לאבי מעשה עקיבא ורחל, כיצד נשבע כלבא שבוע, אביה של רחל, לסלק את בתו וחתנו מביתו ומממונו, עד שלבסוף הכיר בטעותו ונאלץ אותו עשיר להתיר את נדרו. אך הוא אמר לי: 'כמה עקיבא יש בשוק?' ואי אפשר להניא אותו ממחשבתו, שהוא רואה בבני ספרד אנשים ריקים וחשוכים, שאין הם בעיניו אלא פועלים פשוטים או רוכלים בשוק, ומרוב חביבות השוק עליהם אף את בתי הכנסת שלהם הופכים לשוק. שם במקום פירות וירקות מוכרים עליות לתורה לכל המרבה במחיר.

עוד הזהיר אותי אבי שאם אנשא לבן עדות המזרח לא יתיר לי חתני לצאת מפתח הבית אלא אחת לשלושים יום. כל כך חס עלי אבי בשל כך, עד שהוא עצמו אסר עלי אתמול לבוא הנה, על כן נאלצתי לברוח מחלון חדרי באישון לילה וכמה הצטערתי על שלא מצאתיך אמש ונותרתי לבדי".

ב.

עברו הימים על העלם והעלמה, אהבה וכאב משמשים בהם בערבוביה. דיברו הוריהם על לבם, ניסו לפתותם בכל מיני פיתוי שבעולם, אך לשווא. עקשנים היו והתבצרו בדעתם להיאחז זה בזה בציפורני אהבתם.

הן כך דרכו של עולם, רוצה אדם דבר מה - מתאמץ להשיגו, חושק באישה - מתאמץ כפליים. מרגיש בהם, בהוריו, שהם מתנגדים לו - מתאמץ כפל כפליים.

ראו הוריהם כך, נדברו להיפגש. לא לצורך שבירת הכוס עשו כן, אלא לצורך שבירת החופה. אמר אבי העלם: "בידוע שילדינו מחשיבים את אביהם שבשמים יותר משמכבדים הם את אבותיהם שבארץ. אם כן, נדבר על לבם שנלך אל רב לקבל ברכה לזיווגם, וה' הטוב בפי הרב דברים הגונים הנשמעים לאוזניים, ויגלגל לפתחם זיווג הגון מבני עדתם.

אמרה אם העלמה מה שאמרה, בכתה אם הנער כמה שבכתה, והתחילו מתווכחים אם לילך לרב ספרדי או לרב אשכנזי. גמרו אומר לילך לרב אחד שגר בקצה השכונה, הרב כהן שמו, ואין ידוע אם אשכנזי הוא או ספרדי, שפעמים מתפלל הוא במניין זה ופעמים בזה, ועורו ספק בהיר ספק כהה, ומבטאו אינו כשל זה ואינו כשל זה.

מספרים עליו, על הרב כהן, שהוא נצר למשפחה שהתגוררה בירושלים בעת חורבן בית שני, עת התפרצו רומאים בני בליעל לעיר לטמא את ירושלים. חפר אבי המשפחה מערה גדולה ובה החביא את כל בני משפחתו. במערה שחפר הסתתרו משך שנות הגלות הארוכה ובה התגוררו הם ובניהם ובני בניהם עד רב כהן זה בארץ ישראל.

באמת, אין איש מאמין למעשה הזה, אלא שבשעה קשה כזו שבה היו שרויים הורי הנער והורי הנערה בצער נורא, נכון היה ליבם להאמין בכל מיני גוזמא ובלבד שימצאו מזור לכאבם. גמרו אומר לילך אליו למחר עם בניהם. קמו ונפרדו לשלום, וכל אותה שיחה לא אמר אבי הנערה דבר, שמימיו לא שהה במחיצת אנשים ריקים כל כך בקרבה מופלגת שכזו.

שעת בין הערביים הייתה. שעה שאנשי מקום זה מבקשים מן החמה שתישאר במחיצתם, ואנשי מקום אחר מצפים לבואה אצלם. שעה קשה היא לחמה, שיכולה היא לילך ולהאיר מאורה במקום אחד ואין היא יכולה לרצות את כל הברואים ולצאת ידי חובת כל המשתוקקים לה. הולכים בחפזה בני משפחת העלמה, שמים פעמיהם בדרך העולה מזרחה, אל ביתו של הרב, ומשפחת העלם שמה פעמיה מערבה, אל מחוז חפצם המשותף. נפגשו בשעה שש בערב בדיוק, עלו בחשש בשביל העפר אל ביתו של הרב ודפקו בדלת. פתח הרב את הדלת והכניסם אל חדרו. על השולחן סדורים היו דרך קבע מיני מתיקה להמתיק בהם את היגון, שבדורות אלו אדם הולך אצל הרב - בידוע שאין לו שאלה בהלכה לשאול, אלא שצרה ויגון מצאוהו ותשועה בכך יועץ. הושיב אותם הרב אל מול השולחן ואלו ואלו שטחו בפניו את אשר על לבם. שעה שאלו פותחים פיהם הללו מחוירים ושעה שאלו מדובבים שפתותיהם הללו נכלמים, ואין איש חס על רעהו, שרעות בין עדות ישראל עדיין לא שבה למקומה.

שאל הרב בעניין כמה שאלות, פעמים ידעו להשיב על קושיותיו ופעמים תירץ הוא מעצמו. משסיימו לספר, ניגש הרב אל ארון הספרים, הוציא מהמדף העליון חפץ מאובק וישן, ספק ספר מרופט, ספק מגילה עתיקה. הם יושבים ושותקים, והוא יושב ושותק. הם מחרישים תפילה לריבון העולם שייתן בלבו עצה ותבונה, והוא מעביר עינו במגילה העתיקה ובזווית פניו כמין חיוך עלה. הלמות הלב של ההורים וילדיהם באו באוזניו של הרב. אף על פי כן היה מעלעל במגילה בנחת ובשמחה והיה דומה כמי שנפלה בחיקו מרגלית יקרה ואין דבר בעולם שבכוחו לסלק דעתו ממנה. אחרי שעה ארוכה, כשכבר חישב לבם להתפקע, הרים הרב ראשו מן המגילה, חייך חיוך רחב מלא אהבה ועיניו ברקו בדמעות קטנות, כחוזרות משוט בעולם אחרי שראו מה שהיה בו מראשית ומה

שעתיד להיות בו בעת אחרית. כל כך רצו כולם שידבר ויחליט, שיוכלו לדעת אם חיוך זה סוף לצרותינו או תחילה וראש ליגוננו. אך הרב רק העמיק את חיוכו, אחז במגילת שיר השירים וקרא: **“עורי צפון ובואי תימן... באתי לגני אחותי כלה”**, וחזר להביט בהם בפנים מאירות.

אמר לו אבי הבן: “פסוקים אלה אנו מכירים על פה, שבכל ערב שבת כשמקבלים אנו את פני המלכה, מזמרים אצלנו שיר השירים. ועל כך דאב לבנו, שאם יינשאו אלה, אולי ייטוש הבן תורת אמו ולא ישמע מוסר אביו הקורא בשיר השירים”.

הרים הרב את ידו כמשתיק ואמר: “כיוון שבשיר השירים אתה מצוי, ודאי יודע אתה שכולו משל וקודש קודשים. ומשל זה פירושו בציוד”, אמר הרב כשהוא מצביע על כתב יד קטן בתחתית המגילה. “זהו כתב רש”י”, אמר והראה להם את פני המגילה.

הסתכל עליו אבי הנערה בבוז כאומר – “ללמד אותנו מהו כתב רש”י רוצה זה?” הרב ששמע מה שחשב זה בלבו אמר: “לא ירדתם לסוף דעתי. זהו כתב רש”י, כתב יד קודשו של רבי שלמה יצחקי זכר צדיק לברכה. גנוזה מגילה זו במשפחתנו מדורי דורות, מגילה שקיבל הרשב”ם לבר המצווה שלו מסבו רש”י בשנת ארבעת אלפים תשע מאות חמישים ושלוש לבריאת העולם. לפני מותו ציווה הרשב”ם להעלות את המגילה לארץ הקודש. בדרך לא דרך נתגלגלו הדברים ומצאה המגילה מנוחה במשפחתנו. מנהג נוהג במשפחה מאז זכינו במגילה, כל אימת שהגיע אחד מבני המשפחה לגיל מצווה, היה מקבל את המגילה מן הנער הבוגר ממנו. כך אירע עד בר המצווה שלי. שעה שהגיעה המגילה לידי ציווני אבי מורי ורבי, רבי דויד כהן, להתמיד בקריאת המגילה, להניחה בביתי ולא למוסרה לאיש עד יארע דבר. דבר זה, חי נפשי”, המשיך הרב בשטף דיבורו, “לא ידעתי מהו, ואפשר באתם אתם לבשרני דבר”.

ההורים הביטו ברב במבטים תמהים. גם הנער והנערה לא הרגישו באותה שעה לאן הדברים מגיעים, והרב המשיך:

“בפירושו לפסוק שקראתי בפניכם כותב רש”י: ‘והדוגמא על שם שהגלויות מתקבצות ומכל הגויים מביאים אותם מנחה לירושלים’, וכאן...” לחש כממתיק סוד, תוך שהוא מורה להם באצבעו לעבר כתב יד דהוי, קטן וצפוף, המצוי בשולי המגילה, “כאן כתוב משפט, כעין נבואה שכתב רש”י. כל ימי נצטערתי על כי נותרה הנבואה במגילה ונעלמת היא מן העין בחיים. תפילות הרבה שפכתי לפני קוני שאזכה לחזות במימוש הנבואה, וכבר זקן אני וכמעט שנתייאשתי. כמדומני שאתם גלגלתם זכותי”.

נשא הרב את המגילה באוויר אל מול עיניהם המשתאות, וזה אשר ראו שם בכתב יד קודשו: "ינתן במתנה לדוד ולכלה שיתקבצו מן הגלות בדור הגאולה. כל אחד מנהגיו יביא לירושלים ויתברך העם בכפל כפליים".

ראה שהם נפעמים. קם הרב וחיבק בחום כל אחד מן הגברים ואשתו חיבקה כל אחת מהנשים. מה שלא עשו דברי הרב, עשו אותיותיו של רש"י, ומה שלא עשו אותיותיו של רש"י עשה חום חיבוקיהם של הרב והרבנית. התחילו מחייכים כולם זה לזה בחיבה, עד אשר הגדיל אבי הכלה, שמימיו לא שהה במחיצת אנשים מלאים וטובים כל כך בקרבה מופלגת שכזו.

אמר הרב: "מסורת בידינו שאפילו בחולו של מועד מערבים שמחת הרגל בשמחת אירוסין שמא יקדמנו אחר ברחמים". מיד הזמינו עוברים ושבים, שברו צלחת וכתבו תנאים, ואף אכלו כדת וכדין. משקיבל הגוף מקצת תאוותו תבעה הנשמה אף היא את שלה.

נעמד הרב על רגליו ודרש בדברי תורה:

"מהו שכתוב **'עורי צפון ובואי תימן'**? בשעה שנגזרה הגלות הנוראה על עמנו ישראל, באו מלאכי השרת לפני מי שהגזרות בידו ואמרו לו: 'ריבוננו של עולם, חטאו בניך ישראל. ואתה בצדקתך גזרת עליהם מה שגזרת. ואף שכל גזרות שגזרת עליהם בזין גזרת וכל קנסות בדין קנסת, מכל מקום חביבים לפניך ישראל מכל אומות העולם, ואף על פי שחטאו נקראים בנים למקום. אנא חנון, ברחמך הרבים תבוא אהבתם לפניך ואל תשליכם בין שבעים עמים. די להם בהיותם מאדמת הקודש מרוחקים'. אמר להם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת: 'אינו דומה הבא טעון לבא ריקם. אילו ייגלו הכול למקום אחד ולארץ אחת, לכשתעלה עת רצון מלפניי וישובו בני אל אדמתם, יהיו כולם דומים זה לזה, נוהגים זה כזה ושפה אחת לכולם. נמצא ישראל מצומצם בדעותיו ובהנהגותיו. כך עלתה במחשבה לפניי, אפיצם בין שבעים אומות עד אשר יהיו שונים זה מזה. לעת גאולה אקבצם, ויביאו מקצווי הארץ מנחה מן הגויים אשר סביבותיהם, עד אשר יתאחדו בברית נישואין ותתברך האומה בשפע מנהגים טובים'. מיד הצדיקו מלאכי השרת את הדין".

לא עברו ימים רבים עד שנערכה חופתם של העלם והעלמה ברוב עם בעיר הקודש בירושלים, ואורחים מכל עדות ישראל הוזמנו לחתונה המקרבת לבבות. מספרים כי נס נעשה תחת החופה. שעה שאחז הרב בגביע ובירך הברכה על היין, אלה שמעו מפיו "בורא פרי הגפן" כמנהג בני ספרד, ואלה שמעו מפיו "בורא פרי הגפן" כמנהג אשכנז. ואלו ואלו ענו אחריהם בקול רם שהרקיע לשחקים ועד לפני כיסא הכבוד הגיע: "אמן!"

